

KİTAP TANITIMI VE TENKİTLER

KOEHLER, Benedikt (2016). *İslam'ın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu*. Tercüme: İsmail KURUN. Ankara: Liberte Yayınları, ss.352.

Dr. Emre SAYGIN¹

1. Giriş

Bilim dünyası, Avrupa-merkezli (eurocentric) bakış açısı doğrultusunda, *Orta Çağ* olarak adlandırılan Batı dünyasının buhran devrini, tüm yerküre sathına teşmil ederek, Saint Thomas Aquinas öncesinde İslam coğrafyasında (ve dahi diğer mekânlarda) yürütülen hiçbir ilmi faaliyetin dikkate alınmaması şeklindeki tavra hiç yabancı değildir. Kökenlerini daha geriye götürmek mümkünse de, bu paradigma, yakın dönemde özellikle Joseph A. Schumpeter'in, *İktisadi Analizin Tarihi* adlı kült eserinde yer verdiği *büyük boşluk* (*great gap*) kavramıyla, iktisadi düşünceler tarihi literatürüne ağırlığını koymuştur.

Bununla birlikte, aksi yönde çalışmalar da yok değildir. İşte, Benedikt Koehler'in^{**}, 7 nci ile 13 üncü yüzyıllar arasında İslam medeniyetinin ortaya koyduğu ya da geliştirdiği kural ve kurumların Avrupa'nın iktisadi gelişmesine altlık teşkil ettiği tezini içeren, *İslam'ın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu* (*Early Islam and the Birth of Capitalism*) başlıklı eseri de bu minvalde önemli bir çaba olarak değerlendirilebilir.

---

¹ Bağımsız akademisyen. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünde lisans (2006), aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Teorisi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans (2009) ve Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini (2015) tamamladı. E-Mail: sayginemre@gmail.com

^{**} İncelenen eserin hemen başındaki kısa özgeçmişe göre Benedikt Koehler; lisans öğrenimini tarih, doktorasını Alman Edebiyatı alanında tamamlamış, ayrıca ekonomi alanında yüksek lisansı bulunan ve 2011 yılından itibaren de İslam ekonomisi üzerine çeşitli akademik dergilerde makaleleri yayımlanmakta olan bir araştırmacıdır. Ancak, en gelişmiş akademik arama motorlarından birisi olan "Google Scholar" kayıtlarına bakıldığında, 2011 yılı ile incelemeye konu kitabının orijinal nüshasının yayımlandığı 2014 yılı arasında, Koehler'in yayımlanmış herhangi bir makalesinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Buna göre, eserde ileri sürülen iddiaların temellerinin, özellikle 2009-2011 döneminde "Economic Affairs" isimli derginin çeşitli sayılarında yayımlanan; "Risk Sermayesinin Öncülü Olarak İslami Finans" (Koehler, 2009), "Yedinci Yüzyıl İslami Altın Standardı" (Koehler, 2010b), "Kurumsal İnovasyonun Hızlandırıcısı Olarak Erken İslami Yardım Kuruluşları" (Koehler, 2010a), "İktisatçı Muhammed Ibn Abdullah (570-632)" (Koehler, 2011b), "Erken İslam'da Kadın Girişimciliği" (Koehler, 2011a) başlıklarını taşıyan, ortalama 3-4'er sayfalık beş farklı makalede oluşturulduğu; müellifin 2012 yılı ertesinde çeşitli akademik toplantılara katılarak, tezini bilim kamuoyu ile paylaştığı ve 2014 yılında ise "İslam'ın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu" adlı eserini telif ettiği anlaşılmaktadır.

2. Eserin Amacı ve Metodu

Bilimsel eserlerin hemen başında, müellifi araştırmaya yönelten saiklere, çalışmanın amacına, yapısına, yöntemine, mahiyetine ve sair özelliklerine ilişkin okuyucuyu genel olarak bilgilendirmek suretiyle ileri sürülen tezin analitik olarak anlaşılabilmesine imkân verecek bir *giriş* bölümü bulunması elzemdir. Oysa incelemeye konu kitapta giriş, sunuş ya da takdim bulunmadığı için, anılan hususlara dair herhangi bir bilgi edinilememektedir.

Yalnızca, kitabın yayın editörü Doç. Dr. Hasan Yücel BAŞDEMİR tarafından kaleme alınan ve arka kapakta yer alan tanıtım yazısında, müellifin; kapitalizmin Ortaçağ'ın sonlarında İtalya şehirlerinde değil, 6 ncı ve 7 nci yüzyıllarda Arabistan şehirlerinde doğduğu, Hz. Muhammed'in ticaretle uğraşan elit bir aileye mensup olması sebebiyle İslam'ın ticaret, tüketicinin korunması, iş ahlakı gibi konulara önem verdiği, İslam'ın hızlı yayılma süreci neticesinde Arabistan coğrafyasındaki ticari teknikler ve piyasa ekonomisi deneyimleri ile diğer birçok İslamî kurumlara ait modellerin Avrupa'ya aktarıldığı, hülasa piyasa ekonomisinin tüm temel kurumlarının İslamî kökenlerinin bulunduğu şeklinde, *orijinal bir tezi* ortaya attığı belirtilmektedir. Oysaki iktisadi düşünceler tarihi literatürünün bu konuya yabancı olmadığını biraz evvel belirtmiştik.

Bir an için yayın editörünün belirttiği gibi, eserde oldukça iddialı bir tezin savunulduğu düşünülse dahi, araştırmanın sağlam fikri temellere oturtulması, iddianın ağırlığı ile mukayese kabul edilebilecek bir metodun takip edilmesi, disiplinler arası zengin bir kaynak havuzunun esas alınması ile sistemli ve derinlikli bir analiz yapılmasının, çalışmanın tutarlılığı ve güvenilirliği açısından önem arz edeceği aşıkârdır. Fakat müellif, konuya ilişkin teorik altyapının açıklanması, kavramsal çerçevenin verilmesi ve lehte ya da aleyhte savlar içeren literatüre değinilmesi gibi yöntemsel hassasiyetleri gözetmediğinden, kendisinin, belirli bir metot izlediğini söylemek de mümkün görünmemektedir.

Aynı kapsamda müellif, genelde müsteşrikler tarafından kaleme alınan tarih kitaplarına başvurmakta ve nadiren de olsa Taberi Tarihi, İbn Kesir'in Siyer'i Nebi'si, Suyuti'nin Halifeler Tarihi, Ebu Yusuf'un Kitabul Haraç'ı gibi genel kabul görmüş İslamî eserlere -ki bunlar da ya tarih ya da spesifik özellikleri bulunan teknik eserlerdir-referans vermekte; temel İslamî kaynaklara neredeyse hiç değinmediği gibi gerek liberal ideoloji gerekse muhafazakar düşünce sistemi kapsamındaki iktisadi muhteviyatı haiz çalışmaları da dikkate almamakta, yani yeterli kaynak derinliğine de erişemediği değerlendirilmektedir.

3. Eserin Genel Yapısı ve Mahiyeti

Bir önceki bölümde müellifin belirli bir metot takip etme kaygısının bulunmadığını ve genel olarak tarih alanına ait kaynakları esas aldığını belirtmiştik. İşte, aşağıda sunulan eserin içerik planı, ilk bakışta dahi bu hususu kanıtlamaktadır:

- 1.Arabistandaki En Zengin Adam
- 2.Devletsiz Pazarlar
- 3.Aile Meseleleri
- 4.Bir Cami, Bir Pazar ve Bir Savaş
- 5.Hz. Muhammed'in Evinin Mali Kaynakları
- 6.Hz. Muhammed'in İdarî Makamı
- 7.Hz. Muhammed'in Vergilendirme Modeli
- 8.Hilâfet
- 9.Hulefâ-i Râşîdin'in Yükselişi
- 10.Hulefâ-i Râşîdin'in Gerilemesi
- 11.Kudüse Yolculuk
- 12.İslamî Altın Para
- 13.Bağdatın Bankacıları
- 14.İslamî Hayırseverlik: Vakıflar
- 15.İslamî Risk Sermayesi: Kirâdlar
- 16.İslam Ticaret Merkezleri: Funduklar
- 17.Erken İslamî Dönemde Hukuk
- 18.Hukuktan İktisada
- 19.İslam'ın Erken Döneminde Piyasa Ekonomisi
- 20.Yurtdışındaki Müslüman Tüccarlar
- 21.Değişen İttifaklar
- 22.Kutsal Topraklardaki Vergi Cennetleri
- 23.Selahaddin'in Sebep Olduğu İktisadi Neticeler
- 24.Tüccarların Hayatları
- 25.Erken Dönem Hıristiyan Dünyasında Hukuk ve İktisat

Yukarıda verilen içerikten de anlaşılacağı üzere müellif, esasen bir *İlk Dönem İslam Tarihi* niteliği taşıyan çalışmasına, *vakıf, kirâd, funduk, ihtisab*, gibi kavramların açıklandığı bölümler ekleyip, İslam coğrafyasındaki ticari uygulamaları içeren bazı ilaveler de yapmak suretiyle muhtasar bir eser ortaya koymuştur. Bu bağlamda, her ne kadar bir bütünsellik taşımıyorsa da, özetle; 1-7 nci bölümlerde Hz. Muhammed'in hayatı, 8-10 uncu bölümlerde Hulefâ-i Râşîdin dönemi, 11-19 uncu bölümlerde İslam coğrafyasında ortaya çıkan iktisadi uygulamalara ve 20-25 inci bölümlerde ise söz konusu uygulamaların Avrupa'ya etkilerine değinmekte olan eser, genel olarak dört kısımda incelenebilmektedir.

İlk ve eserin temel unsurlarını ihtiva eden kısımda, kitabın başlığında öne sürülen tezin, Hz. Muhammed'in hayatının her safhasına yayılan bir olgu olarak tanımlanmasını amaç edinmekte ve bu bağlamda, özetle; döneminin en önemli ticari merkezlerinden birisi olan Mekke kentinin İslam öncesi iktisadi tarihinde Hz. Muhammed'in atalarının önemli bir yeri olduğunu vurguladıktan sonra, henüz doğmadan babasını kaybetmiş olan Hz. Muhammed'in, yakınlarının varlıklı yaşamının aksine, hayata (maddi pencereden bakıldığında) şanssız bir başlangıç yaptığı ancak genetiğinde var olan ticari zekâsını ön plana çıkartarak ve taktik bir adım olarak da Hatice binti Hüveylid ile evlenerek kısa sürede zengin bir yaşam ve kayda değer bir sosyal statü elde ettiği, daha sonra uğraşı alanını ticaretten dine kaydıracağı ve bu nedenle de Mekke eşrafının ticari kaygılar barındıran ölçsüz tepkisi üzerine bütün mal

varlığını geride bırakarak Medine'ye yerleştiği, Medine'de muhtelif dini faaliyetleri yanında, gerek ailevi geleneğinden neşvü nema bulan gerekse tüccar kariyerinden kaynaklanan tecrübelerine dayanarak, girişimciliği, kaynakların etkin dağılımını ve servet üretimini teşvik eden bir iktisat politikasını hayata geçirerek risk sermayesi şirketleri yapılanması, ticari teşvik primi verilmesi, tüketicinin korunması, içeriden öğrenenlerin ticaretinin yasaklanması, emeklilik planlaması, vergi muafiyeti gibi kavramlara referans olacak uygulamaları hayata geçirdiği tezi işlenmektedir.

İkinci kısımda Hulefâ-i Râşîdin dönemi, çok sınırlı olarak maliye ve hazine kavramlarına değinmek ve fakat Hz. Muhammed sonrasındaki kırk seneyi ifade eden bu dönemde, İslam coğrafyasının genişlemesi sonucunda büyüyen ticari faaliyete değinilmesi dışında, neredeyse hiçbir şekilde temas edilmemek kaydıyla, kronolojik olarak verilmektedir.

Üçüncü kısımda, İslam'ın yayılması ile birlikte İslamî para biriminin ortaya çıkmasındaki zarurete binaen, *dinar*'ın tedavüle girmesiyle parasal zeminin genişlediği ve ekonomik faaliyetin bölgeler ve kıtalar ötesi ölçekte yaygınlaştığı, kamu maliyesi ile ticaretin finansmanı ve kolaylaştırılmasına yönelik Bağdat'da yeni bazı bankacılık uygulamalarının ortaya çıktığı, hayırseverliğin yaygınlaştırılmasına dair yeni bir model olarak *vakıf* sisteminin kurumsallaştırıldığı ve böylece ulaşım, sağlık, eğitim gibi temel kamu hizmetlerinin vakıflar aracılığıyla sunulduğu, İslam öncesinde de var olan bir risk paylaşım modeli olarak *kirâd* uygulamasının hukuki çerçevesinin tekâmül ettiği, kendine özel yasal altyapısı bulunan ve *funduk* adı verilen ticari merkezlerinin, dönemin İslamî şehirlerinde bölgeler ve kıtalar arası ticaret yapan tüccarların uğrak noktaları haline geldiği, hülasa adil vergilendirme, fiyat serbestisi, rekabet koşullarının geliştirilmesi, piyasa denetimi gibi kurumsal yapıların, geçmişten uygarlıklardan da etkilenmek suretiyle oluşturulduğu anlatılmaktadır.

Nihayet son kısımda ise İslam ve Hıristiyan dünyası arasında, Akdeniz çevresinde gelişen ticari faaliyetin seyri nazarı itibara alınarak, İslamî ticaret merkezleri olan fundukları ziyaret eden Avrupalı tüccarların bu kurumsal modeli taklit etmek yoluna gittikleri ve özellikle de İtalyan deniz cumhuriyetleri olan Venedik, Ceneviz ve Floransa'daki ticari-kurumsal kapasitenin gelişmesinin kaynağında İslamî uygulamaların bulunduğu hususunun aşikâr olduğu belirtilmekte, böylece modern kapitalist ekonomik yapı üzerinde İslamî kurumların rolü ve etkilerine dair bir ilişki kurulmaktadır.

4. Eserde Öne Sürülen Teze İlişkin Tenkitler

Şimdi, bu ana kadar getirilen tenkitleri de nazarı itibara alarak, eserde ön sürülen teze ilişkin bazı tespitlerimizi aktaracağız.

4.1. Kurumlar-Arası Somut Bağların Ortaya Konulamaması

Müellif eserde genel olarak İslamî kurumlar ile kapitalist uygulamalar arasında doğrudan bir bağ kurmamakta, piyasa ekonomisi sisteminin ilk ve belirgin uygulamalarının İslam toplumunda dizayn edildiğini ifade etmektedir. Ve fakat bunu

yaparken, Kuran-ı Kerim’de yer alan prensipler çerçevesinde şekillenen ve külli bir sistemi ifade eden İslam medeniyetinin parçası olan İslamî kurumların bu yönünü görmekten kaçınmakta ve her bir uygulamayı kendi özelinde değerlendirerek, piyasa ekonomisi sisteminin bileşenleri ile ilişkilendirme çabasına girmektedir.

“Çabasına girmektedir” diye ifade etmekteyiz, zira yazarın söz konusu kurumlar arasında kurduğu bağlar oldukça zayıf görünmekte, somut ve detaylı olarak izah edilmesi gereken birçok nokta muğlâk ve referansı bulunmayan ifadeler ile geçiştirilmektedir. Şöyle ki, eserin ana iddiasının vurgulandığı neredeyse hiçbir noktada, yazarın inandırıcılığını sorgulamamıza sebep olacak şekilde, İslamî uygulamaların kaynağını teşkil eden temel anlayış ve kabullere yer verilmemekte; öte yandan müellifin sadece ticari faaliyetlerin seyrine değinip piyasa ekonomisi sistemi dâhilinde kalan sair uygulamalara değinmemesi nedeniyle, *kapitalizm* ifadesiyle, tam olarak neyi, hangi kapsamda ifade ettiği dahi net olarak anlaşılammaktadır.

Bu eksikliği fark eden (ve aynı zamanda eserin yayın editörü olan) Başdemir, müellifin, kapitalizm kavramıyla Avrupa sömürgeciliğinin ekonomik yüzü olan kapitalizmi değil, mal ve hizmet sevkياتına dayalı ticaret kültürünün kural ve kurumlarını kastettiğini belirterek muğlâk noktaların en büyüğünü aydınlatmaya çalışmaktadır (Başdemir, 2016: 127-128).

Yazarın bizzat kendisi de, eserini özetleyerek tanıtmak gayesini güttüğü bir başka makalesinde, aşağıda alıntılanan kısımdan anlaşılacağı gibi, Başdemir’in yorumunu doğrulamaktadır.

“Kapitalizm uzun bir tarihsel dönem boyunca gelişmiş ve çeşitli tezahürlerle yayılmıştır. Dolayısıyla, biz, bugün ‘kapitalist’ dediğimiz piyasa ekonomilerinin tamamen şekillenmiş işlevlerinin çekirdeği olan 7. Yüzyıl’daki Hicaz’ın ekonomik realitelerini bugün için yeniden kurgulayamayız. Bununla birlikte, buradaki durum şudur ki; kapitalist ekonomilerin kökenleri, Ortaçağ İtalya’sındaki öncüllere kadar uzanmakta iken, daha da geriye bakmak ve İtalyan ticarî toplumlarının İslâmî kökenlerini gösteren bir ekonomik yaklaşımın özünü bulmak mümkündür.” (Koehler, 2016: 71).

Ancak, bu paragrafın hemen ertesinde yazar, iddiasını doğrulamak için, yine hiçbir referans kaygısı gütmeyen, Hz. Muhammed’e atıfla bir cümle nakletmekte ve adeta tezinin panzehirini kendi elleriyle sunmak babında şu satırları kaleme almaktadır:

“(…) aşağıdaki alıntı İslâmın kurucusunun piyasa yanlısı fikirlerini göstermektedir: Kim kendini dilenmekten alıkoymak veya ailesi için bir geçim kaynağı sağlamak veyahut komşularına karşı nazik olmak amacıyla, âdil olacak şekilde dünya ve zenginliklerini isterse, o, Kıyamette dolunay kadar parlak yüzü ile Allah’ın huzuruna çıkacaktır.”

Görüldüğü gibi, bu cümlede geçen, “dilenmekten alıkoymak ve geçimini sağlamak”, “komşularına karşı nazik olmak”, “adil olacak şekilde dünya zenginliklerinden istemek” ifadeleri dahi, İslam medeniyetine ait ticari kültürün temellerini teşkil eden zihni arka plan ile liberal felsefeden beslenen modern kapitalist sistemin ticaret teknikleri arasında doğrudan bir bağ kurmanın ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır.

4.2. Hz. Muhammed’in ‘Tüccar’ Kimliğinin Öne Çıkartılması

Kitap genelinde Hz. Muhammed’in peygamberlik vasfı arka plana atılarak, sürekli olarak *tüccar* kimliğine vurgu yapılmaktadır. Bu şekilde müellif, bir taraftan Hz. Muhammed vasıtasıyla sadır olan İslamî uygulamalarda, kendisinin risalet öncesi şahsi kimliği ve tecrübelerine referans vermekte; diğer taraftan ise söz konusu yorumlarını desteklemek amacıyla gelişigüzel açıklama ve tanımlamalar yapmak zorunda kalmaktadır. Bunun en bariz örneği kitabın ilk bölümünün başlığının, “*Arabistan’daki en zengin adam*” şeklinde, hiçbir kaynak ile doğrulanmamış bir slogan cümleden oluşuyor olmasıdır (Koehler, 2015: 11).

Yazar bu tavrını, neredeyse kitabın her bölümüne yayılı şekilde sürdürmekte ısrarcı davranmaktadır. Aşağıda bunun bazı örnekleri sunulmaktadır.

“İslam’ın kurucusu olan Muhammed bin Abdullah, başarısını savaştan ziyade iş dünyasındaki duruşuna borçlu olan Arabistan’ın en saygın kabilesi Kureyş’ten geldiği için kendi neslinden gurur duyuyordu. Hz. Muhammed, kariyerinin zirvesindeyken bile kendi ticari başarıları hakkında bir övgü içittiğinde memnun oluyordu. Nitekim yardımcısı Ebu Süfyan bin Harb kendisine, ‘Kureyş’in en varlıklı oldun’ diyerek iltifat ettiğinde gülümsemişti. Ebu Süfyan’ın bu sırnaşık övgüsü, boş bir pohpohlama olmaktan uzaktı, çünkü Hz. Muhammed o zamana kadar yıllık ‘birkaç on bin ons’ altını aşan bir gelir kazanmıştı (bugünün deyimiyile birkaç milyon dolara eşit). Hz. Muhammed zamanının en zengin Arabıydı.” (Koehler, 2015: 11-12).

“Hz. Muhammed de başlangıçta aile geleneğini terk edip uğraşısını ticaret yerine dinde bulup aile geleneğini terk etmeden önce ticari bir kariyer sahibi olmuştu. (...) çünkü girişimcilerin soyundan gelen bu çocuk, Arabistan’daki en zengin adamdı.” (Koehler, 2015: 33-34).

“Hz. Muhammed’in babası ve amcaları, şehrin varlıklı bir liderinin nüfuzlu arkadaşları ola çocuklarıydılar ve Mekke’nin sosyal seçkinleri arasında yerlerini almayı ve sahip olmaya değer kariyerlerini beklemeyi ümit edebilirlerdi.” (Koehler, 2015: 51).

“Hz. Muhammed’in (...) zenginleştirici bir evlilik yaptığı ve ticarete aktif olduğu gibi bilinen gerçekler, onun ticarete yaklaşımının yüzeysel olmadığı izlenimini verir ve dahası muhtemelen başarılı ve becerikli bir müteşebbis olduğunu ima eder. (...) Hatice ile evlendiğinde Hz. Muhammed, işini büyütmek için gerekli olan sermayeye hazır ulaşım sağlamıştı. (...) Hz. Muhammed’in mali durumu Hatice ile evlendikten sonra biçim değiştirmişti. (...) evlilikten sonra Mekke’nin en arzu edilir muhitinde Kabe’ye ve kendi deposuna yakın bulunan, bahçeli bir eve taşınmıştı.” (Koehler, 2015: 55-57).

“Vakıdî’ye göre Hz. Muhammed bir sefer sırasında epeyce gümüş yağmalamıştır (dört bin ölçek kadar). (...) Hz. Muhammed hayatının sonuna varıncaya kadar kendi zamanının en zengin Arabî olmuştu. Caetani, Hz. Muhammed’in Hayber’in fethinden sonraki gelirini belirledi; yaptığı hesaba göre onun yıllık geliri 1.5000.000 altın franktı.” (Koehler, 2015: 79).

Bütün bu örneklerden de görülebileceği üzere, müellif eserde öne sürdüğü tez ile ilgili/ilgisiz ve her biri ayrıca kanıtlanmaya muhtaç çok çeşitli ve iddiaları, hiçbir bağlam kaygısı gütmeyen kullanmakta; hatta daha da ileri giderek Hz. Muhammed ve ashabının motivasyonunu da “servet peşinde koşma”* hevesine indirgemektedir.

“(...) Hz. Muhammed’in Mekke’deki ilk takipçileri, liderleri Medine’ye sürgüne giderken ardından gitmek için her şeylerinden vazgeçmişlerdi, ama olağanüstü maceraya giriştiklerini biliyorlardı. (...) Hz. Muhammed, taraftarlarından biri olan Süheyb’in, Mekke’ye sürgüne gelirken kendisini takip etmek için ardında yüklü miktarda mülk bıraktığını duyduğunda şöyle demiştir: ‘Süheyb gerçekten karlı bir ticaret yaptı.’ (...) Onun ve arkadaşlarının birçoğu, zaten varlıklı değillerse bile, çok geçmeden zikre değer bir servet elde etmeye başlamışlardı.” (Koehler, 2015: 36).

“Hatice’yle yaptığı evlilik Hz. Muhammed’e iyi bir evliliğin kariyerini nasıl iyileştirdiğini öğretmişti ve o bu dersi unutmadı. Yaptığı evlilikler Hz. Muhammed’e, meslek hayatını çok ileriye taşıyan, birbiriyle ilişkili bir aileler yumağı oluşturmaya yardım etti ve bu kimseler müteakip dönemde erken İslamî dönemin güçlü elitlerini teşkil etti.” (Koehler, 2015: 85).

“Hz. Muhammed, mevcut şartların ötesine uzun vadeye bakabilme ve hazırlık yapabilme şeklindeki nadir yeteneğe sahip, açıkça

---

* Bu ifadeden, İslam dininde servet sahibi olmanın yasaklanmış olduğu gibi bir sonuç çıkartılmamalıdır. Bu konu, ayrıca ve tafsilatlı bir açıklama gerektirmekle birlikte, kastedilen, servet edinmenin “amaç/hayat gayesi” olarak tanımlanmış olmasıdır.

kurnaz bir pazarlıkçı ve açık göz bir askeri savaşıydı.” (Koehler, 2015: 89).

Bu noktada, yazarın günümüz ekonomi literatürüne ait bir dil kullanıp kitabı daha okunabilir kılarak geniş bir kitle üzerinde ilgi çekmek maksadına binaen, -akademik ciddiyetle bağdaşmayacak yakışıksız ifadeler kullanmaktan geri durmamak pahasına- magazin el bir bakış sergilediği şekilde bir savunma geliştirilebilir ise de, gerek araştırmada öne sürülen tezin ciddiyetinin gerekse hakkında yorum yapılan şahsiyetin küresel toplum nazarındaki yerinin, böyle bir üslubu ve metodu kaldırmayacağı aşikârdır.

4.3. Hz. Muhammed'in Şahsi İnisyatifine Vurgu Yapılması

Müellif, kitabında öne sürdüğü tezini açıklamak amacıyla ilk dönem İslam toplumunun bir takım uygulamalarından ve bu uygulamalarla iç içe geçen önemli bazı kavramlardan bahsetmektedir. Ve fakat bunu yaparken İslam dininin ana kaynaklarının başında gelen Kuran-ı Kerim'den neredeyse hiçbir referans vermemekte “*Hz. Muhammed (...) yaptı.*”, “*Hz. Muhammed (...) dizayn etti.*” gibi ifadelerle, söz konusu kurumsal yapının, Hz. Muhammed'in şahsi inisiyatifine göre şekillendiği algısını işlemektedir. Bu ifadelerden bazı örnekler aşağıda alıntılanmıştır:

“Hz. Muhammed'in Medine'ye vardığında ilk yaptığı faaliyetlerden birisi, bir cami açmaktı; ama neredeyse eş zamanlı olarak bir şey daha gerçekleşmeye başlıyordu. Hz. Muhammed, cami açtıktan hemen sonra bir Pazar kurdu ve adil bir ticaret için kurallar koymaya girişti: O, cemaatine yeni bir din ile beraber onun ekonomisi için bir çatı bağısladı. Hz. Muhammed'in iktisadi politikası, yüzyıllarca süren servet yaratımı için bir çerçeve olan girişimciliği, kaynakların etkili dağıtımını ve servet üretimini teşvik etti. Hz. Muhammed'in işin pratikliğine, ticari ve vergi düzenlemelerine olan özeni onun takipçileri için şaşırtıcı değildi. Onlar, girişimci güdüleri olan uzun bir geleneğe sahip aileden gelen başarılı bir işadamında daha azını beklemeyeceklerdi.” (Koehler, 2015: 35).

“Hz. Muhammed, idari sorumluluklar üstlendi ve Medine'ye vardığı andan itibaren liderlik yaklaşımını belli etti. (...) Camideki oturma protokolü, Hz. Muhammed'i bir lider olarak öne çıkarıyordu.” (Koehler, 2015: 67).

Kuşkusuz, İslam inancına göre Hz. Muhammed bir (ve son) peygamberdir ve hem bireysel hem de toplumsal yaşamın her alanına dair hüküm ve prensipler getiren İslam dini bağlamında, peygamber sıfatı olan bir kişinin söz ve fiiliyatının da ilahi kaynaklı olmaması düşünülemez. Buna rağmen müellif daha da ileri giderek, dolaylı örnekler bir tarafa, aşağıdaki alıntılardan da görülebileceği üzere, açıkça Kuran'ı Kerim'de zikredilen hükümleri dahi Hz. Muhammed'in ortaya koyduğu prensipler miş gibi sunmaktadır.

“Aslında Hz. Muhammed, yazının, Kuran’ı özel olarak koruyacağı konusunda kesin ve kararlıydı.” (Koehler, 2015: 29).

“Hz. Muhammed yasal emirlerle kadınların statüsünü geniş kapsamlı bir şekilde iyileştirdi. Bir örnek, hanım sayısına getirdiği sınırdı (daha önce sınır yoktu). Bir başkası ise dul kadınlara mülkiyet hakkı getirmesiydi. Kökten bir reform ise Arap ebeveynlere korkunç üzüntüler veren bir âdeti yasaklamasıydı: Kız çocuklarının öldürülmesi.” (Koehler, 2015: 86).

Kanımıza göre müellif, ilk dönem İslam tarihi süresince uygulanan politikaları, Kuran’ı Kerimden bağımsız bir şekilde, ticari faaliyet ile içi içe bir mesleki geçmişini bulunan peygamberin kişisel tecrübesine dayalı teşebbüsler olarak anlatarak, dünya tarihi içerisinde önemli bir yeri bulunan İslam medeniyetinin vücuda getirdiği sosyal kurumlar ve iktisadi mekanizmaların din ile olan bağını koparıp dünyevileştirmeyi ve bir adım sonrasında da aynı maddi düzleme indirgenmiş olan İslamî prensipler ile kapitalist sistemin birbiriyle ilişkilendirilmesini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

5. Genel Değerlendirme

Bu çalışmada, Benedikt Koehler’in, Avrupa-merkezli tarih okuma paradigmasının rağmına olacak şekilde, modern batı ekonomik kurumlarının oluşmasında, İslam coğrafyası ile yaşanan etkileşimlerin de etkili ve belirleyici olduğu tezini işlediği, *İslam’ın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu (Early Islam and the Birth of Capitalism)* başlıklı araştırmasına dair tespit ve tenkitlere yer verilmiştir.

Müellif eserinde, oldukça iddialı bir araştırmaya girişmişse de, bu iddiası ile mukayese kabul edecek bir fikri altyapı, literatür taraması, metodoloji kaygısı ve üslup hassasiyeti ile karşımıza çıkmamaktadır.

Genel olarak, ticari hayata dair muhtelif kavramlarla zenginleştirilmiş muhtasar bir siyer çalışmasını andıran eserde, İslam’ın ekonomik kural ve kurumlarının kavramsal arka planı ile bunların Batı’ya aktarım sürecindeki tarihi devamlılık net olarak açıklanamamakta; zaman zaman tutarlı yaklaşımlar sergilense de, kilometre taşı olarak adlandırılabilir noktalar muğlak ifadelerle geçiştirilmektedir.

Yine bu bağlamda, İslamî menşeli ve/veya İslam’ın süzgecinden geçerek revize edilmiş birçok uygulama, ısrarla günümüz piyasa ekonomisi sisteminde geçerli kavramsal karşılıkları kullanılarak verilmekte ve böylece her iki dönem okuyucunun zihninde bağdaştırılmaya çalışılmaktadır.

Yine bu doğrultuda, Kuran-ı Kerim’de yer verilen buyrukların Hz. Muhammed’e atfedilmesi, hem Hz. Muhammed hem de ahabının temel motivasyonunun servet peşinde koşmak olarak tanımlanması ve ticari uygulamaların da neredeyse tamamının, ailevi kökenine ve tüccar kimliğine referansla Hz. Muhammed’in şahsi inisiyatifine bağlanması dolayısıyla İslam medeniyetinde ticari faaliyetin, güç sahibi, yerleşik

aristokrat tabakanın eline bırakıldığı tezi işlenmekte ve böylece, söz konusu uygulamalar ile kapitalist sistemin işleyişini benzeştirme çabası güdülmektedir.

Hülasa, müellif, İslam medeniyetini görmezden gelen bir bakış açısını reddetse de, her iki sistemin benzeşen teorik ve pratik yanlarını, sebep-sonuç ilişkisine döndürme/indirgeme çabasında zayıf kalmaktadır.

Kaynakça

Başdemir, Hasan Yücel (2016). İslâmın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu. *Liberal Düşünce*. Sayı: 82, ss.127-133.

Koehler, Benedikt (2010a). Early Islamic Charities as a Catalysts of Institutional Innovation. *Economic Affairs*. Cilt: 30, Sayı: 3, ss. 6-8.

Koehler, Benedikt (2011a). Female Entrepreneurship in Early Islam. *Economic Affairs*. Cilt: 31, Sayı: 2, ss. 95-95.

Koehler, Benedikt (2013). İslam'da Kapitalizmin Doğuşu. *Liberal Düşünce*. Sayı: 69-70, ss. 63-72.

Koehler, Benedikt (2016). *İslam'ın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu*. Tercüme: İsmail KURUN. Ankara: Liberte Yayınları.

Koehler, Benedikt (2011b). The Economist Muhammed Ibn Abdullah (570-632). *Economic Affairs*. Cilt: 31, Sayı: 1, ss. 109-111.

Koehler, Benedikt (2010b). The Seventh-Century Islamic Gold Standard. *Economic Affairs*. Cilt: 30, Sayı: 3, ss. 72-74.

Koehler, Benedikt (2009). Islamic Finance as a Progenitor of Venture Capital. *Economic Affairs*. Cilt: 29, Sayı: 4, ss. 89-91.